

ความสัมพันธ์โพธิจิตพุทธเกษตร Relationship of Bodhicitta with Buddhist Agriculture

พระบุญช่วย ฐิตจิตโต (ยังสามารถ)

Phra Boonchuay Thitacitto (Yangsamart)

หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Doctor of Philosophy Program in Buddhist Studies, Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail: phraboonchuay622@gmail.com

Retrieved March 21, 2022; Revised June 29, 2022; Accepted June 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโพธิจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาพุทธเกษตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) ศึกษาความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับเส้นทางพุทธเกษตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ พร้อมทั้งนำเสนอผลการศึกษาดังกล่าวด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ในการศึกษาถึงเรื่องของโพธิจิต ซึ่งเป็นจิตที่บริสุทธิ์ เป็นจิตที่ว่าง ปราศจากมลทิน เป็นศักยภาพอันลึกซึ้ง และซ่อนเร้นอยู่ในสรรพสัตว์ทั้งหลาย ผู้บำเพ็ญโพธิสัตว์จรวย่อมสามารถเข้าถึงพุทธเกษตร หรือวิสุทธิภูมิได้ด้วยหลักธรรมสำคัญที่จะนำไปสู่ความเป็นพระโพธิสัตว์บนฐานจริยธรรม ทั้งนี้ หากผู้ประพาสปฏิบัติสามารถบำเพ็ญบารมีเต็มเปี่ยม ยกระดับจิตของตนเข้าถึงวิสุทธิภูมิภายในตนแล้ว ก็จะเข้าถึงดินแดนพุทธเกษตรตามคติเถรวาทได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์; โพธิจิต; พุทธเกษตร

Abstract

The objectives of this study were 1) to study Bodhicitta in Mahayana Buddhism 2) to study Buddha lands in Mahayana Buddhism 3) to study the relationship of Bodhicitta and paths to Buddha land in Mahayana Buddhism. This study followed a qualitative method and presents the results by means of analytical descriptive methods. in the study of Bodhicitta which is a pure mind, is a mind that is empty, without blemish, profound potential, it hidden in all living beings those who practice bodhisattvas leaded them to access Buddha land. So a holy person with important principles that lead to being a Bodhisattva based on ethic, be. Able

to elevate one's mind to reach the sanctity within oneself will access the Buddha land according to the Mahayana philosophy.

Keywords: Relationship; Bodhichit; Buddhist agriculture

บทนำ

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาล้วนต้องการความสุข ไม่มีใครที่ปรารถนาความทุกข์ แต่บางคนก็ไม่ว่าการที่จะให้ได้รับผลคือ ความสุข ความสบาย หรือความหลุดพ้น ไม่ทุกข์ต่าง ๆ นั้น จะต้องทำเหตุคือการกระทำของตนให้ถูกต้องและตรงประเด็น กล่าวคือ เมื่อต้องการให้จิตเกิดโพธิ มีปัญญา เป็นจิตที่บริสุทธิ์หรือโพธิจิต นั้นก็ต้องมุ่งไปที่การปฏิบัติ หรือการบำเพ็ญเพื่อให้จิตพัฒนา จำเป็นจะต้องรู้วิธีการที่สำคัญอันได้แก่ หลักธรรม องค์ประกอบต่าง ๆ หรือวิธีการเพื่อบรรลุเป้าหมายเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ของโพธิ

จิตกับเส้นทางพุทธเกษตร (สุขาวดี) ก็เช่นกัน จำเป็นจะต้องปฏิบัติทางจิตอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อเข้าสู่แดนพุทธเกษตร (สุขาวดี) กล่าวคือ รู้ว่าอะไรคือเป้าหมายแท้ (ความพ้นทุกข์) อะไรคืออุปาย (การเพ่งจินตภาพเกี่ยวกับสุขาวดี) อะไรควรเป็นจุดเริ่มต้น (การสวดพระนาม) และอะไรเป็นก้าวต่อไป (สัญญาตา) และเมื่อได้รู้วิธีการแล้วก็ต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการปฏิบัติ ผูกพันทางจิตอย่างจริงจังหากมีเพียงแต่ศรัทธาก็ไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2552) ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับเส้นทางพุทธเกษตร และศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับโพธิจิต พุทธเกษตร ความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับพุทธเกษตร ได้แก่ ความสัมพันธ์ในพระสูตรและความสัมพันธ์ในแง่การปฏิบัติ อันประกอบด้วย วิธีการโพธิจิตสู่แดนพุทธเกษตร, วิธีปฏิบัติเพื่омุ่งสู่แดนพุทธเกษตร (สุขาวดี) และทศภูมิสูตร เป็นต้น

ความหมายของโพธิจิต

จิต เมื่อได้ปฏิบัติจนเข้าถึงความรู้แจ้ง คือ ศูนย์ตา อันเป็นลักษณะสูงสุดของปรากฏการณ์ก็คือภาวะของจิตที่เป็นโพธิ หรือโพธิจิต จึงขอกล่าวถึงความหมายและประเภทของโพธิจิต ดังนี้

โพธิจิต หมายถึง จิตที่มุ่งต่อการตรัสรู้เพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก คำว่า โพธิจิต เป็นคำสมาสจากคำว่า โพธิ (การตรัสรู้) + จิต ดังนั้น โพธิจิต จึงแปลว่า จิตแห่งการตรัสรู้

โพธิจิต ในพระพุทธศาสนาหมายถึง (พระมหาสาธน์ วิสุทโธ (เทียนครบ) และคณะ, 2561) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สมมติโพธิจิต เป็นโพธิจิตดั้งเดิมมีเมตตากรุณาเป็นแรงจูงใจ เป็นรากฐานให้โพธิประณิธิจิตตะและบาริสถานโพธิจิตจะเกิดขึ้น ได้แก่ จิตปรารถนาปัญญาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นไปจากสังสารทุกข์โดยไม่หวังผลตอบแทน และมีการบำเพ็ญพุทธธรรมบารมีของพระโพธิสัตว์ทุกประการ เพื่อให้จิตปฏิบัติดำเนินไปสู่ปัญญาตรัสรู้สมบูรณ์

2. ปรมัตถ์โพธิจิต ประกอบด้วย ปรีสถานโพธิจิตระดับสูงสุดเป็นจิตที่มีปัญญาเห็นแจ้งศูนยตาซึ่งเป็นลักษณะสูงสุดแห่งปรากฏการณ์ทั้งหมด ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแท้จริง คือ ธรรมกาย มีโพธิจิตดั้งเดิมเป็นแรงจูงใจ

ความหมายของพุทธเกษตร

พุทธเกษตร มีสาเหตุเกิดมาจากปณิธานของพระโพธิสัตว์และกลายเป็นสถานที่ประทับเมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เป็นโลกธาตุที่เหมาะสมตามบารมีธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์โลกธาตุเหล่านี้มักอยู่ในภาวะทิพย์ บางทีก็เรียกว่า พุทธเกษตรบริสุทธิ์ วิสุทธิภูมิ หรือ บริสุทธิภูมิ (The Buddha pure land)

พุทธเกษตร หรือวิสุทธิภูมิ (The Buddha Pure Land/The Buddha Land) หมายถึง ขอบเขต มิติหรืออาณาเขตแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ บางท่านอธิบายว่าเนื้อที่ของจักรวาลแบ่งออกเป็นส่วนย่อยลงไปอีกจำนวนประมาณไม่ได้ อาณาเขตย่อยแต่ละแห่งของจักรวาลเรียกว่าพุทธเกษตร ในหนึ่งพุทธเกษตรมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่หนึ่งพระองค์ เนื่องจากพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายเท่ากับเม็ดทรายในท้องน้ำคงคา พุทธเกษตรที่รองรับการอุบัติของพระพุทธเจ้าก็ย่อมมีจำนวนมากมายเท่ากับเม็ดทรายในท้องน้ำคงคาคด้วย (สมภาร พรหมทา, 2534) โลกธาตุ หรือ พุทธเกษตรบางแห่งก็เกิดขึ้นจากอำนาจจิตของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ๆ เป็นผลลัพธ์แห่งปณิธานและคุณธรรมอันแผ่ไพศาลที่ท่านสั่งสมไว้ ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่เส้นทางแห่งโพธิสัตว์ เช่น บางพระองค์ตั้งปณิธานว่าภายหลังตรัสรู้แล้ว ขอให้มิพระวรกายสว่างไสวเพื่อยังสัตว์มันใจว่าจะบรรลุเช่นนั้นได้อย่างแน่นอน ซึ่งกลายเป็นว่าบุคคลผู้ไปเกิดในพุทธเกษตร ถือว่าเป็นผู้เที่ยงต่อนิราจัน ดังนั้น พุทธศาสนamahayan จึงเรียกมรรควิธีของตนว่าเป็นหนทางอันง่ายที่ใช้หลักศรัทธา กับหนทางอันยากที่ใช้ปัญญา ซึ่งก็คือทางสายหลัก (ปัญญา) และทางสายรอง (ศรัทธา) เพราะทั้งสองหนทางต่างก็ดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

ความสำคัญของพุทธเกษตร

หลักคำสอนเรื่องพุทธเกษตร มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับหลักการ 3 อันได้แก่ 1. หลักมหากรุณา เป็นผู้มีจิตใจกว้างอย่างไม่มีขอบเขตในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ 2. หลักมหาปรีชาญาณ เป็นผู้ทันต่อกิเลส ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส มีปัญญาเห็นแจ้งในบุคคลศูนยตา และธรรมศูนยตา และ 3. หลักมหาอุบาย เป็นผู้ฉลาดในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ใช้กุศโลบายเพื่อขจัดทุกข์ของสรรพสัตว์ จึงจำเป็นต้องใช้มหาอุบายเพื่อให้เข้าถึงธรรม ดังข้อความในพระสูตรมหายาน ดังนี้ “ดูก่อนรัตนกัญ ในสรรพสัตว์ทั้งปวงนั้นแล ชื่อว่าเป็นวิสุทธิเกษตรแห่งพระโพธิสัตว์ ชื่อนั้นเพราะเหตุดังนั้นก็เพราะว่าพระโพธิสัตว์ย่อมบำเพ็ญหิตานุหิตประโยชน์โปรดสรรพสัตว์ จึงอาจสามารถให้สำเร็จซึ่งพุทธเกษตรได้ อุปมาดังบุคคลผู้ปรารถนาจักสร้างปราสาทในแผ่นดินที่ว่าง เขาย่อมยังกิจที่ปรารถนาให้สำเร็จได้ แต่ถ้าเขาไม่อาศัยแผ่นดิน กลับไปอาศัยอากาศเพื่อสร้างปราสาทไซ้ร้ ย่อมไม่มีหนทางสำเร็จฉนั้นใด

พระโพธิสัตว์ก็มีอุปมาเช่นนั้น กล่าวคือ ในการยังพุทธเกษตรให้สำเร็จบริบูรณ์ ก็เพื่อประโยชน์แห่งสรรพสัตว์นั้นเองรัตนกัญ เธอพึงสำเหนียกว่า จิตที่ตั้งไว้ถูกต้องนั้นแล ชื่อว่า วิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์...จิตที่ลึกซึ้งนั้นแล ชื่อว่ามหาบุรุษสามสิบสองประการของพระพุทธเจ้า บางแห่งอาศัยความเจียบ ดังนั้น ความสำคัญทั้งในแง่ธรรมาธิฐานและบุคลาธิฐานจึงเป็นเรื่องของมหาอุปายทั้งสิ้น

ลักษณะของพุทธเกษตร

ลักษณะของพุทธเกษตร หรือวิสุทธิภูมินั้นมีความงดงามมาก แม้สวรรค์ก็มีอาจเปรียบได้อยู่พ้นจากความทุกข์และความไม่เที่ยง พุทธเกษตรยังมีใช้ภาวะที่เรียกว่านิพพาน แต่เป็นภาวะที่อยู่กึ่งกลาง ระหว่างสังสารวัฏกับนิพพาน ต่างจากสวรรค์ตรงที่ผู้ใดอุปบัติอยู่ในพุทธเกษตรจะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า หรือพระโพธิสัตว์ เพื่ออบรมขัดเกลาชำระวิบากกรรมของตนเอง แล้วเลื่อนชั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ ไม่ต้องดิ้นรนหรือทุกข์ทรมานในสังสารวัฏอีก ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเหมือนดังเทวดาทั้งหลายที่เสวยสุขอยู่ในภพภูมิสวรรค์ ผู้อุบัติในที่นั้นสามารถใช้ชีวิตได้อย่างสุขสงบ อยู่ในดินแดนนั้นจนกว่าจะหลุดพ้นได้อย่างแท้จริง หรือเมื่อใดที่หลุดพ้นแล้วสามารถตั้งจิตอธิษฐานเพื่อกลับมาช่วยเหลือเวไนยสัตว์อื่นได้อีก (การที่ต้องกลับมาสู่การเวียนว่ายตายเกิดในสภโลกธาตุนี้อีกครั้งก็เพื่อการบำเพ็ญบารมีต่อหรือเพื่อจะโปรดสรรพสัตว์ต่อไปอีกเรื่อย ๆ จนกว่าจะเข้านิพพาน) จะถือว่าพุทธเกษตรเป็นแดนพักระหว่างโลกกับนิพพานก็ได้

ลักษณะของพุทธเกษตรในมหายานแต่ละแห่งนั้นส่วนมากจะคล้ายคลึงกัน เช่น พุทธเกษตรสุชาวดี ดินแดนทิพย์ที่สุดแสนอลังการ โลกธาตุหยาบของมนุษย์ไม่อาจเทียบเคียง ที่นั่นไม่มีทะเลแต่มีแม่น้ำ ต้นไม้ และทิวเขา ซึ่งล้วนประกอบไปด้วยรัตนะทั้งเจ็ด ดังนี้ โลกธาตุแห่งพระพุทธโลกนาถที่นั่นมีรัตนพฤษ์อยู่เป็นอันมาก บ้างเป็นรุกขชาติทองคำบริสุทธิ์ บ้างเป็นรุกขชาติเงินบริสุทธิ์ เป็นไวฑูรย์แก้วพลี อำพัน หยก โมรา ที่ประกอบสำเร็จขึ้นด้วยรัตนะประการเดียวมีเจือปนด้วยรัตนะอื่น และมีรัตนะหนึ่งประการบ้าง มีรัตนะสองประการบ้าง จนถึงเจ็ดประการ เสาเงิน และเสาแก้วทั้งหลาย แต่ละเสาวัดโดยรอบสามชั่วบุรุษ ผิงลึกสามชั่วบุรุษ สูงสิบสองชั่วบุรุษ มีต้นตาลล้อมกรุงกุสาวดีเจ็ดแถว ต้นตาลทองหนึ่งแถว ต้นตาลเงินหนึ่งแถว ต้นตาลสารพัดแก้วอย่างละแถว ต้นตาลทองมีลำต้นเป็นทอง ใบและผลเป็นเงิน ต้นตาลเงินมีลำต้นเป็นเงิน ใบและผลเป็นทอง ต้นตาลแก้วไวฑูรย์มีลำต้นเป็นแก้วไวฑูรย์ ใบและผลเป็นแก้วพลี ต้นตาลแก้วพลีมีลำต้นเป็นแก้วพลีใบ และผลเป็นแก้วไวฑูรย์ ต้นตาลแก้วโกเมนมีลำต้นเป็นแก้วโกเมน ใบและผลเป็นแก้วบุษราคัม ต้นตาลแก้วบุษราคัมมีลำต้นเป็นแก้วบุษราคัม ใบและผลเป็นแก้วโกเมน ต้นตาลทำด้วยแก้วรัตนะ ทุกอย่างมีลำต้นทำด้วยรัตนะทุกอย่าง ใบและผลทำด้วยรัตนะทุกอย่าง (ที.ม. 10/163/135)

ความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับพุทธเกษตร (สุชาวดี)

ความสัมพันธ์ในพระสูตร คัมภีร์ลลิตวิสตระ ได้กล่าวถึงจำนวนของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายจนเหลือคณานับเปรียบดังเม็ดทรายในแม่น้ำคงคา และบรรดาพระมานุสสุพุทธเจ้าเหล่านี้

ล้วนเป็นผู้อวตารมาจากพระอาทิตย์อุทัยในรูปของมนุษย์ผู้ประเสริฐ (สมมติโพธิจิต) เมื่อบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าแล้วจะไม่มีเกิดใหม่อีกต่อไป ในเรื่องภาวการณเป็นพระพุทธเจ้านั้น กอปรกับความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างภาวะที่พระพุทธเจ้าดำรงอยู่ในร่างที่เป็นสัมภเวสีกายอันเป็นทิพย์ (ลักษณะภาวะของจิตเป็นจิตขั้นสูงสุด:ปรมาตมโพธิจิต) รวมถึงเป็นที่อาศัยอยู่ของพระฌานีพุทธเจ้าทั้งหลาย จึงเกิดมีดินแดนที่เรียกว่า พุทธเกษตร (The Buddha Pure Land) ขึ้น ดินแดนพุทธเกษตร (วิสุทธิเกษตร) จะมีลักษณะที่เป็นดินแดนที่มีความสุข เป็นดินแดนที่มีความเพียบพร้อมบริบูรณ์ มีลักษณะคล้ายดินแดนของพระเจ้าในศาสนาเทวนิยม ในคัมภีร์อมิตาภสูตร คัมภีร์สุขาดีอุทสูตร และจุลสุขาดีอุทสูตร ได้ให้ลักษณะของดินแดนพุทธเกษตรไว้อย่างชัดเจน คัมภีร์ดังกล่าวแสดงพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ตรัสกับพระสารีบุตรความว่า “ห่างไปทางทิศตะวันตกของดินแดนพุทธเกษตรนั้นเรียกว่า ดินแดนสุขาดี ซึ่งพระอมิตาภพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมอยู่ เป็นที่ประทับของพระอมิตาภพุทธเจ้า พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ และพระมหาสาปราชโพธิสัตว์ เป็นดินแดนที่ประกอบด้วยเพชรนิลจินดา เงิน ทอง อัญมณีต่าง ๆ มากมายมหาศาล มีสระที่บรรจุอัญมณีเหล่านั้นไว้ ส่วนด้านตะวันออกของดินแดนนี้ยังเป็นที่อยู่ของพระโกลัสขย คุรุพุทธเจ้า” (สุวิญ รักษัตย์, 2552)

คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร แนวคิดเรื่องพุทธภาวะของพุทธปรัชญามหายาน นั่นก็คือแนวคิดเชิงจริยธรรม ที่มุ่งเน้นความเมตตาการุณาที่มีต่อสรรพสัตว์ของพระโพธิสัตว์ (สมมติโพธิสัตว์) ผู้ได้ชื่อว่ามีที่ตั้งมั่นแน่วแน่ต่อพุทธภูมิ แม้ว่าจะให้ความสำคัญต่อหลักการเมตตาการุณาเป็นหลักก็ตาม ปัญญาที่จะนำพาให้ถึงภาวะแห่งการบรรลุ นั้น ก็เป็นสิ่งที่สำคัญไม่แตกต่างกัน แนวคิดทางจริยธรรมเรื่องความเมตตาการุณานั้นนับเป็นอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการยอมรับในศักยภาพของสรรพสัตว์ที่มีความเป็นพุทธะ หรือพุทธภาวะอยู่ในตัวเหมือนกันเป็นการยอมรับความเสมอภาคกันของสรรพสัตว์

ในเรื่องของภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตนั้น เป็นศักยภาพเชิงปัญญาของสรรพสัตว์ที่จะพึงธรรมแล้วเข้าใจ เป็นฐานรองรับแนวคิดที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์มีความสามารถหรือศักยภาพที่จะบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์และสามารถที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ หากหมั่นฝึกชำระจิตจนบริสุทธิ์ผุดผ่องด้วยเมตตาและปัญญาบารมี (ปรมาตมโพธิจิต) เมื่อนั้นสรรพสัตว์ก็จะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและบรรลุธรรมเช่นเดียวกับที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงกระทำสำเร็จมาแล้ว (สุวรรณาสถาอาสน์, 2536) และเมื่อได้ปฏิบัติจนจิตรู้แจ้งด้วยปัญญาจนถึงขั้นสูญตาแล้ว ก็จะมีพุทธเกษตรซึ่งเป็นขอบเขตหรืออาณาเขตแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ซึ่งในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร ได้แสดงลักษณะของพุทธเกษตรไว้ว่า.... พุทธเกษตรของพระองค์ได้รับการประดับประดาอย่างเลอเลิศไม่มีมลทิน หรือความชั่วร้าย ไม่มีเศษกระเบื้องหรือเศษหินเสาบูน ไม่มีหนาม หรือต้นไม้มีหนาม ไม่มีสิ่งปฏิกูลหรือสิ่งโสโครกทั้งหลาย แผ่นดินราบเรียบ ไม่มีที่สูงที่ต่ำ ไม่มีหลุมบ่อ พื้นจะเป็นแก้วไพฑูรย์ มีต้นไม้อัญมณีขึ้นเรียงรายข้างถนน และมีเชือกทองคำพันรอบขอบเขตถนน ดอกไม้มี

ไปรยปรายกระจายไปทั่วทุกแห่ง จะดูบริสุทธิ์และสะอาด พระโพธิสัตว์แห่งพุทธเกษตรนั้นจะมีจำนวนมากมายับไม่ถ้วนเช่นกัน (Watson, 2014)

ตถาคตครุสสูตร เป็นพระสูตรสำคัญพระสูตรหนึ่ง ได้กล่าวถึงศักยภาพแห่งพุทธะของสรรพสัตว์ว่า ไม่ว่าจิตจะถูกครอบครองด้วยกิเลส อย่างไรก็ตาม จิตนั้นก็สามารถบรรลุถึงภาวะแห่งพุทธะได้ในที่สุด พุทธภาวนานั้นได้รับการยืนยันจากพระพุทธเจ้าว่า ตถาคตครุสนั้นสมบูรณ์พร้อมด้วยคุณธรรมและมีได้เป็นอันแตกต่างไปจากพระองค์ (Harvey, 1990) สรรพสัตว์มีความรู้ที่แท้จริงแฝงอยู่ในจิตของแต่ละคน แต่เป็นเพราะกิเลสเข้ามาทำให้จิตนั้นแปดเปื้อนเกิดความรู้หลงอยู่ในอำนาจของกิเลสจนทำให้ห่างไกลจากความเป็นพุทธภาวะ พุทธภาวะจะเกิดขึ้นได้เร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพแฝงที่อยู่ในจิตของแต่ละคน และตามทัศนะของนิกายโยคจาร กลับมองว่าตถาคตครุสนั้นก็คือ จิตหรืออalayavijñāna เป็นสภาวะที่มีความบริสุทธิ์ เป็นจิตที่หลุดพ้นจากกองกิเลสทั้งหลาย ตถาคตครุสนั้น เป็นจิตในด้านที่บริสุทธิ์ของปุถุชนกล่าวคือ เป็นพุทธภาวะที่แฝงอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล พุทธภาวนานี้เป็นศักยภาพอันไร้ขอบเขต ที่มนุษย์สามารถหยั่งถึงความหลุดพ้นได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า เป็นช่องว่างที่เราทั้งหลายจะได้เติมความเป็นพุทธะลงไป (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2552) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปุถุชนก็มีพุทธภาวะภายในตัวเป็นภาวะที่แฝงตัวอยู่ และสามารถพัฒนาให้ศักยภาพในการหลุดพ้นได้ ไม่แตกต่างจากพุทธภาวะที่มีอยู่ภายในของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และเมื่อเป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็มีพุทธเกษตร ซึ่งเปรียบเสมือนขอบเขตแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ซึ่งใน 1 พุทธเกษตรจะมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่ 1 พระองค์

ความสัมพันธ์ในแง่การปฏิบัติ

วิธีการโพธิจิตสู่แดนพุทธเกษตร (สุชาวดี)

ในการปฏิบัติเพื่อให้จิตเข้าถึงความเป็นโพธิ หรือโพธิจิต (ตรัสรู้ธรรม) ในอันที่จะไปยังแดนพุทธเกษตร (วิสุทธิเกษตร) นั้น จะต้องอาศัยเครื่องมือ หรือคุณเครื่องที่จะนำไปให้ถึงฝั่ง ประสบผลสำเร็จนั่นก็คือ หลักธรรม ศรัทธาบารมี 6 ปณิธานบารมีของพระโพธิสัตว์ และอุตมการณ์ 3

หลักธรรมสำคัญที่นำไปสู่ความเป็นโพธิสัตว์บนฐานจริยธรรมของพระพุทธศาสนามหายาน ได้แก่ ศรัทธาบารมี 6 ปณิธาน 4 และอุตมการณ์ 3

ศรัทธาบารมี 6 ในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้แก่

1. ทานปารมิตา หมายถึง การให้ การบริจาคหรือเสียสละสิ่งของ แม้กระทั่งชีวิตในคราวจำเป็น
2. ศีลปารมิตา หมายถึง การปฏิบัติและดำเนินชีวิตตามบทบัญญัติของศีลทั่วไป และรวมทั้งโพธิสัตว์ศีลด้วย
3. กษานติปารมิตา หมายถึง ความสามารถอดทนต่อการใช้อารมณ์ร้ายของผู้อื่น
4. วิริยปารมิตา หมายถึง ความเพียรพยายาม

5. ฌยานปารมิตา หมายถึง การบำเพ็ญสมาธิภาวนาจนได้มาตรฐานระดับสูง

6. ปรัชญาปารมิตา หมายถึง ปัญญาในการหยั่งรู้ถึงความเป็นสัจจะของสิ่งทั้งหลาย (พระสันติ สิทธิสมบุรณ์ (ถ่ออาน), 2554)

ปณิธานบารมีของพระโพธิสัตว์มี 4 ประการ ได้แก่

1. เราจะต้องโปรดสัตว์ทั้งหลายให้หมดสิ้น จะให้สัตว์เหล่านั้นได้พ้นทุกข์ พระโพธิสัตว์กำหนดรู้ทุกข์แห่งตนแล้ว เอาตนเป็นเครื่องเปรียบเทียบ ย่อมเห็นชัดแจ้งว่า สัตว์เหล่าอื่นก็เต็มไปด้วยทุกข์เช่นกันเหมือนคนไข้ที่อยู่ในโรงพยาบาลเดียวกัน คือโลกนี้

2. เราจะต้องทำลายกิเลสให้หมดสิ้น และจะช่วยผู้อื่นให้ทำลายกิเลสด้วย เหมือนคนเป็นโรคอยู่ด้วยกัน เห็นพิษของโรคแล้วช่วยกันทำลายโรคนั้นเสีย

3. เราจะต้องศึกษาพระธรรมทั้งหมดให้เจนจบและช่วยให้ผู้อื่นได้ศึกษาด้วย เปรียบเหมือนการศึกษาวิธีป้องกันและวิธีกำจัด ใครศึกษาล่วงหน้าไปก่อนต้องพยายามช่วยผู้อื่นที่เริ่มศึกษาภายหลัง

4. เราจะต้องบรรลุปุทธภูมิให้จงได้และจะช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุด้วย เปรียบเหมือนผู้มุ่งการหายโรคด้วยตนแล้ว ปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่นให้หายโรคด้วย

อุดมการณ์ 3 เป็นหลักธรรมในการเสริมสร้างความเป็นโพธิสัตว์ ได้แก่

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง
2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
3. การทำจิตให้ผ่องใส

วิธีปฏิบัติเพื่่อมุ่งสู่แดนพุทธเกษตร (สุขาวดี)

คณาจารย์ที่มีชื่อเสียงของมหายาน คือ ท่าน шанเต้า (Shan-tao) เป็นศิษย์ของเตาโฉ สมัยราชวงศ์ถัง ได้ให้ความสำคัญพระสูตรหลักที่จะนำไปสู่แดนสุขาวดี (พุทธเกษตร) มี 3 คัมภีร์ (สมาธิมณฑลคัมภีร์, 2547) ได้แก่

มหาสุขาวดีวายุสูตร (ใต้ ออ นี ถ่อ ฮุก เก็ง)

จุลสุขาวดีวายุสูตร (ออ นี ถ่อ เก็ง) และ

อมิตายุรธยานสูตร (กวง บ่อ เหลียง ชิว เก็ง)

พระสูตรหลักทั้ง 3 คัมภีร์นั้น ในจุลสุขาวดีวายุสูตร ได้กล่าวถึงวิธีที่ง่ายที่สุดที่จะนำไปสู่ดินแดนสุขาวดี (พุทธเกษตร) ก็คือการสวดพระนามของพระอมิตาภะด้วยจิตตั้งมั่นและศรัทธา ส่วนในมหาสุขาวดีวายุสูตร และอมิตายุรธยานสูตร เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ควบคู่ไปกับการตั้งจิตอธิษฐานและสวดพระนามพระอมิตาภะ ทั้งสองพระสูตรนี้เห็นสอดคล้องกันว่าผู้ที่จะไปอุบัติ ณ แดนสุขาวดี จะต้องมีความคิดที่ถูกต้อง (Right Understanding) ซึ่งในทางเถรวาทตรงกับกรณีสัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) และสัมมาสังกัปปะ (Right Aspiration) (ความคิดถูก) นอกจากนี้ยังต้องมีศรัทธาที่ลึกซึ้ง (Deep Faith) และมีการตั้งจิตอธิษฐานขอให้ได้ไปอยู่ที่นั่น โดยพร้อมจะอุทิศกุศลกรรมทั้งหลายที่ได้กระทำไว้ เพื่อบรรลุความตั้งใจดังกล่าว

ในอัมิตายูรชยานสูตร ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้ตั้งความปรารถนาไปปฏิบัติ ณ แดนสุชาวดีจะต้องปลูกฝังคุณธรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่บริสุทธิ์เพื่อหนทางนำไปสู่สุชาวดี (พุทธเกษตร) และเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทรงสอน ด้วยหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1. มีความกตัญญู เลี้ยงดูผู้มีพระคุณ เคารพครูบาอาจารย์ละผู้อาวุโส มีจิตกรุณาต่อชีวิตทั้งหลาย ไม่เบียดเบียนชีวิตอื่น ตั้งตนอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 ประการ 2. ตั้งปณิธานขอถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ รักษาศีล ไม่ทำลายเกียรติของตน (ละบุญก่อนบาป) 3. มุ่งจิตเพื่อการบรรลุโพธิญาณ เชื่อในกฎแห่งกรรม ศึกษาและท่องพระสูตรมหายาน รวมทั้งแนะนำให้ผู้อื่นศึกษาด้วย

สรุปวิธีปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่แดนสุชาวดี (พุทธเกษตร) แบบย่อ มี 3 ข้อหลัก คือ ศรัทธา (สิ่ง), ปณิธาน (ใจ) และปฏิบัติกุศลกรรม (แห่ง) โดยเริ่มจากท่องพระนามเป็นอันดับแรก และปฏิบัติกุศลปัจจัยให้ได้ไปเกิดตามที่ตั้งปณิธานไว้

ทศภูมิเพื่อวัดผลการเข้าถึงวิสุทธิภูมิ (ทศภูมิ: เป็นสูตรที่ได้กล่าวถึงภาวะของจิตอันเกิดจากการบำเพ็ญธรรมของพระโพธิสัตว์อย่างชัดเจนและเป็นระบบที่สุดสูตรหนึ่ง) ระดับจิตของพระโพธิสัตว์(มหายาน) ที่เข้าถึงภูมิระดับต่าง ๆ ด้วยการบำเพ็ญเครื่องวัตรธรรมที่เป็นแกนหลักคือปารมิตาและหลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบอื่น ๆ 10 ประการ (ทศภูมิโกสูตร) (Tsele Natsok Rangdrol, 2549) ได้แก่

ประมุขิตาภูมิ - ภูมิที่ 1 มุ่งโพธิ (ปัญญา) มุ่งช่วยเหลือผู้อื่น (กรุณา)

วิมลภูมิ - ภูมิที่ 2 ความบริสุทธิ์แห่งศีล

ประภากริภูมิ - ภูมิที่ 3 เป็นผู้สั่งสอนแนะแนวทางให้สรรพสัตว์พ้นจากกามราคะ

อรรจิมติภูมิ - ภูมิที่ 4 โพธิสัตว์เป็นผู้ปลงรัศมีออกไป เต็มไปด้วยความกรุณา พ้นจากสัkkายทิฐิ

สุหุขยาภูมิ - ภูมิที่ 5 เข้าใจในอริยสัจ 4 รู้ทางและมีใช้ทาง มองเห็นแก่นแท้แห่งปรากฏการณ์ทั้งหลาย และสามารถสั่งสอนผู้อื่นได้

อภิมุขิภูมิ - ภูมิที่ 6 เข้าใจในปรัชญาปารมิตา และเข้าใจในธรรมทั้งปวง สามารถทบทวนได้โดยไม่ติดขัด

ทุรังคมาภูมิ - ภูมิที่ 7 เป็นผู้ไม่ข้องด้วยกิเลสทั้งปวง แต่ก็ยังไม่ปราศจากกิเลส เพราะยังมีความต้องการตถาคตญาณ

อจลภูมิ - ภูมิที่ 8 เป็นผู้มิมีมรรคอันบริสุทธิ์ด้วยปัญญา และอุปายโกศล มุ่งมั่นในพระพุทธเจ้าสามารถแปลงร่างได้ตามปรารถนา

สาธุมติภูมิ - ภูมิที่ 9 บรรลุสัมมัตตปัญญา เป็นผู้ได้ธารณีต่าง ๆ สามารถสั่งสอนสรรพสัตว์และช่วยให้เข้าถึงพระนิพพานได้

ธรรมเมฆาภูมิ - ภูมิที่ 10 มีสมาธิและธารณียุติเต็มเปี่ยม เป็นผู้ได้รับอภิเชกเทียบเท่ากับพระพุทธเจ้า เป็นผู้ได้รับญาณความรู้ทั้งปวง ได้โพธิสัตว์วิโมกข์ 10 ประการ

สรุป

ความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับเส้นทางพุทธเกษตร ในพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวโดยย่อก็คือ การทำให้จิตเกิดปัญญา (โพธิ) ได้แก่ สมมติโพธิจิต คือ จิตที่ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์โดยไม่หวังผลตอบแทน โดยบำเพ็ญพุทธธรรมบารมีของ พระโพธิสัตว์ เพื่อให้จิตปฏิบัติดำเนินไปสู่ปัญญาตรัสรู้สมบูรณ์ และปรารถนาโพธิจิต จิตขั้นสูงสุดเป็นจิตที่มีปัญญาเห็นแจ้งศูนย์ตา มีโพธิจิตดั้งเดิมเป็นแรงจูงใจ ซึ่งเป็นลักษณะสูงสุด แห่งปรากฏการณ์ทั้งหมด ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแท้จริง คือ ธรรมกาย และเมื่อบารมีของตนบำเพ็ญ ได้อย่างเหมาะสม ก็จะเข้าถึงโพธิสัตว์มหาสัตว์ เป็นพระพุทธเจ้า และมีพุทธเกษตรมารองรับตาม ธรรมบำเพ็ญ และจากการศึกษาในคัมภีร์ลลิตวิสตระ, คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร และคัมภีร์ตถาคต ธรรมสูตร ได้กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงความบริสุทธิ์แห่งจิต และพุทธภาวะที่แฝงอยู่ในตัว ของแต่ละบุคคล พุทธภาวะนี้เป็นศักยภาพอันไร้ขอบเขต ที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงความหลุด พ้นได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า เป็นช่องว่างที่เราทั้งหลายจะได้เติมความเป็นพุทธะลงไป มนุษย์นั้น สามารถที่จะพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงพระนิพพานได้เหมือนกัน ซึ่งคนปกติทุกคนมีธรรมชาติดอย่างหนึ่ง ในตัวเหมือนกันธรรมชาตินี้เรียกว่า พุทธภาวะ (Buddhahood) ได้แก่ ความสามารถที่จะเข้าใจธรรม แล้วก้าวสู่ความหลุดพ้นได้ ความสามารถนี้เชื่อกันว่า ทุกคนมีอยู่เท่าเทียมกันไม่มีใครมากกว่าใคร (สมภาร พรหมทา, 2546) และการจะเข้าถึงจิตที่บริสุทธิ์นั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมและการ ปฏิบัติ อันได้แก่ ศรัทธาบารมี 6; ปณิธาน 4; อุดมการณ์ 3 เมื่อได้ฝึกฝนจิต ชำระชักฟอกจิตให้ใส สะอาดบริสุทธิ์ และเมื่อบารมีของตนบำเพ็ญได้อย่างเหมาะสม ก็จะเข้าถึงโพธิสัตว์มหาสัตว์ เป็น พระพุทธเจ้า และมีพุทธเกษตรมารองรับตามบารมีธรรมของตน ๆ สืบไป

เอกสารอ้างอิง

- พรหมชนก อีระกุล. (2553). *มโนทัศน์เรื่องพุทธเกษตรในพุทธศาสนาเถรวาท* (วิทยานิพนธ์ศา สนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระปริชา เกียนกือ (โพธิ์เงิน) และคณะ. (2562). *แนวทางการเสริมสร้างความเป็นโพธิสัตว์บนฐาน จริยธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทตามแนวพุทธจิตวิทยา*. *วารสารมหาจุฬานาคร ธรรมสาร*, 6(8), 4030-4040.
- พระมหาสาธิต วิสุทโธ (เทียนครบ) และคณะ. (2561). *โพธิจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษา วิเคราะห์บนฐานพระพุทธศาสนาค้น*. *วารสารวิชาการธรรมสาร*, 18(3), 337-349.
- พระสันติ สิทธิสมบูรณ์ (ถ่ออาจ). (2554). *การศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหานิกาย* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2545). *พุทธปรัชญาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมภาร พรหมทา. (2534). *พุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สมภาร พรหมทา. (2546). *พุทธศาสนานิกายเซน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2547). *พุทธศาสนมหายาน*. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2536) *ปรัชญาพุทธทาสกับมหายานธรรม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิญ รักสัตย์. (2552). *พระพุทธศาสนมหายาน*. กรุงเทพฯ: บางกอกบล๊อค.
- เสถียร พันธรังสี. (2512). *พุทธศาสนมหายาน*. ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์.
- Dayal, H. (1970). *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*. Delhi: Sundarlal Jain.
- Harvey, P. (1990). *An introduction to Buddhism: Teaching history and practice*. United Kingdom: Cambridge University.
- Tsele Natsok Rangdröl. (2549). *ประทีปแห่งมามุตรา (Lamp of Mahamutra)*. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.
- Watson, B. (2547). *สัทธรรมปุณฑริกสูตร (The Lotus Sutra)*. สมาคมสร้างคุณค่าในประเทศไทย. นนทบุรี: สมาคมสร้างคุณค่าในประเทศไทย.